
This is the **submitted version** of the book part:

Real Mercadal, Maria Neus. «Els mèrits literaris i culturals de Carme Montoriol». *Teresa o la vida amorosa d'una dona, de Carme Montoriol*, p. 1-19.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/312405>

under the terms of the BY COPYRIGHT license.

Els mèrits literaris i culturals de Carme Montoriol

Carme Montoriol Puig (Barcelona, 1892-1966) constitueix una figura intel·lectual de pes en la història de la cultura catalana del segle xx. Representant del nou model d'escriptora que pren cos al nostre país en els anys vint i trenta –i un dels seus exponents més interessants, de fet–, és concertista, poeta, traductora, dramaturga i narradora, i la seva trajectòria incorpora, també, l'activisme cultural i el periodisme.¹ El 1939 el franquisme interromp brutalment una carrera literària fins aleshores sobresortint i remarcable en diversos sentits. Un d'ells, l'aportació al camp novel·lístic, el 1932, amb *Teresa o la vida amorosa d'una dona*. A l'hora de definir-se en públic, tanmateix, Montoriol no posa a primer pla la novel·la, sinó la producció dels gèneres en què destaca de bon principi, i en els quals convé detenir-se, doncs, d'entrada: el teatre i la traducció.

CARME MONTORIOL, TRADUCTORA I DRAMATURGA

Per comprendre el relleu de Carme Montoriol com a traductora i dramaturga, cal situar-se en les dues dècades prèvies al final de la Guerra Civil, i, més concretament, en la frontissa entre l'una i l'altra, quan la cultura catalana encara viu sota l'impuls cultural que té lloc des de 1923 malgrat la dictadura de Primo de Rivera però es produeix la inflexió que marca el tombant vers l'etapa republicana.

Les dones, col·lectiu imprescindible en el nou segle, i clau a tot Occident des del doble punt de vista de la producció i el consum, tenen un paper important dins de la

---

¹ Vegeu Neus Real Mercadal, *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006; ídem, *Les novel·listes dels anys trenta: obra narrativa i recepció crítica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, i ídem, «El model de la *femme de lettres*. Les noves imatges dels anys trenta: Carme Montoriol i Rosa M. Arquimbau», dins R. Panyella (ed.), *La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània*, Lleida, Punctum & TRILCAT, 2007, pàgs. 413-423, que són les bases fonamentals d'aquesta introducció (i a què ja no torno a remetre, si no és imprescindible, perquè queden anotades aquí). Per a la producció de Montoriol, vegeu també Neus Real & GELCC, «Les novel·listes. Carme Montoriol», dins *Esriptores republicanes*, Departament de Filologia Catalana, UAB, 2009, <https://filcat.uab.cat/gelcc/escriptores/novelistes/Montoriol/index.html> [consulta: 20 de desembre de 2023], i Biblioteca Carles Fages de Climent de Figueres - Secció local, «Fons Carme Montoriol i Puig (Barcelona, 1892-1966). Presentació i inventari», Figueres, octubre 2016, https://www.bibliotecadefigueres.cat/Public/BancArxiu/CarmeMontoriolPuig_presentaci%C3%B3invenvari_setembre2016.pdf, [consulta: 28 de desembre de 2023]. A més d'aquest darrer document, per a la biografia de l'escriptora es poden consultar: Albina Fransitorra, «Introducció», dins C. Montoriol, *L'abisme; L'huracà*, Barcelona, La Sal, 1983, pàgs. 11-24; Maria Àngels Anglada, «Carme Montoriol», dins *Literatura de dones: una visió del món*, Barcelona, La Sal, 1988, pàgs. 59-61; Josep Miàs, «Carme Montoriol. Biografia», *AELC*, <https://www.escriptors.cat/autors/montoriolc> [consulta: 29 de desembre de 2023]; Anna M. Velaz Sicart, «Aproximació biobibliogràfica i aspectes de la narrativa de Carme Montoriol. Dos contes inèdits», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 33 (2000), pàgs. 251-271; ídem, «Carme Montoriol, música i poesia», *Revista de Girona*, núm. 223, març-abril 2004, pàgs. 54-59, i ídem, «Teresa, caràcter i veu pròpia», dins C. Montoriol, *Teresa o la vida amorosa d'una dona*, Figueres, Brau, 2021, pàgs. 9-16.

diversitat literària i cultural que, després de la liquidació del moviment noucentista, caracteritza l'etapa que va de 1922 a 1939 a casa nostra. A finals de la dècada dels vint, accelerada la voluntat de modernitat i endegat un canvi de models, però, ja no solament se'n reclama la participació (la presència quantitativa), sinó també una determinada contribució (una aportació d'una certa qualitat) en pro d'un projecte de país normal i al nivell d'Europa.² És precisament en aquest marc que Montoriol ofereix al públic la traducció completa dels sonets de William Shakespeare, publicada el 1928, i la comèdia dramàtica *L'abisme*, estrenada el 20 de gener de 1930 al Teatre Novetats, dues produccions literàries amb unes virtuts que encaixen del tot en aquesta segona demanda i que, en conseqüència, la catapulten a primera línia d'actualitat.³ Tot i que era coneguda de força temps enrere en els àmbits musical i poètic, aquestes dues obres suposen el bateig oficial de l'escriptora; i més encara, ja que la converteixen en un referent tant de les lletres catalanes com de la literatura d'autora.

Si *Els Sonets de Shakespeare* suscita comentaris sobre la intrepidesa de Carme Montoriol i la tasca ingent amb què s'atreveix, *L'abisme* fa pensar que una escriptora, justament una dona, pot canalitzar la desitjada renovació de l'escena catalana gràcies a la seva audàcia i modernitat. La crítica ressalta, sobretot, les noves qualitats amb què Montoriol enriqueix la producció escrita per dones (cosa que, al costat de la valentia que demostra, explica que se l'arribi a etiquetar de la Víctor Català de la generació d'autores dels anys vint i trenta).⁴ I és que la categoria intel·lectual de Montoriol, fruit d'un ampli bagatge de lectures i d'una sòlida formació que inclou el domini de diverses llengües (anglès, francès, alemany i italià, a part de català i castellà), no és només menys freqüent del que es voldria entre les lletraferides del moment; la seva cultura i preparació s'acompanyen de l'agosament i el coratge que, malgrat definir l'època, encara s'associen a pocs noms nous de dona en l'esfera literària; descomptant Caterina Albert, tan sols a Montoriol i a Aurora Bertrana (Girona 1892 - Berga 1974), entre les més joves.

---

² Vegeu també Jordi Castellanos i Jordi Marrugat (dirs.), *Literatura contemporània (III). Del 1922 al 1959*, dins À. Broch (dir.), *Història de la literatura catalana*, vol. VII, Barcelona, Ajuntament - Enciclopèdia Catalana - Barcino, 2021.

³ *Els Sonets de Shakespeare*, traducció completa de Carme Montoriol, pròleg d'Alexandre Plana, Barcelona, Llibreria Verdager, 1928, i Carme Montoriol, *L'abisme. Comèdia dramàtica en tres actes*, Barcelona, Llibreria Millà, 1933. *L'abisme* s'havia presentat el 17 d'octubre de 1929 amb el nom de *Mare i filla* a Molins de Rei, però és amb l'estrena definitiva a Barcelona que obté ressò. L'obra també es posa en escena el 22 de novembre de 1931 al Teatre Principal de Figueres (una ciutat amb què Montoriol té vincles familiars i personals), el 18 de desembre de 1932 a l'Orfeó de Sants i el 28 de maig de 1933 al Foment Autonomista Català.

⁴ «La florida de l'art», *D'Ací i d'Allà*, núm. 126 (juny 1928), pàg. 218; Domènec Guansé, «Novetats. *L'abisme*, drama en tres actes, de Carme Montoriol», *La Publicitat*, 22-I-1930, i Anna Murià, «Carme Montoriol Puig», *La Dona Catalana*, núm. 260 (26-IX-1930), pàg. [15].

En el trànsit entre els anys vint i trenta, amb l'acurada traducció d'un gran clàssic universal i amb una obra que sacseja el món del teatre, Carme Montoriol s'erigeix en una de les primeres encarnacions de la dona de lletres del segle XX dins de la cultura catalana. I ho fa en una versió irrenunciable per a un sistema literari que aspira a equiparar-se a les grans literatures occidentals de referència, com l'anglesa o la francesa: l'autora de prestigi amb rigor intel·lectual. D'aquí que la personalitat i la producció de Montoriol rebin una atenció crítica constant, no parin d'acumular elogis i siguin dipositàries de nombroses esperances en «diversos gèneres de la nostra literatura».⁵

Aquestes esperances es compleixen aviat en l'espai de la traducció. Montoriol, que el 1928 ha versionat Shakespeare com a resultat d'una afició personal encoratjada per Pompeu Fabra (professor seu en un curs), entra de seguida a formar part dels torsimanys de dues iniciatives importants. En una prova fefaent de l'òptima valoració de què l'autora és objecte, Edicions Proa i *La Revista* la incorporen immediatament a les seves files. El 1929 ja s'anuncia que, per a Proa, Montoriol s'encarrega de traslladar al català *Daphne Adeane* de Maurice Baring (considerada per la crítica europea, segons informa la premsa, «la millor novel·la anglesa d'aquests darrers anys»)⁶. La novel·la, que surt al carrer el 1931 dins de la col·lecció “Els d'Ara”, contribueix al coneixement d'un altre autor britànic, en aquest cas contemporani, mitjançant una traducció que, en el context del relleu creixent dels models narratius anglosaxons, és molt valorada.⁷ El 1930, d'altra banda, Montoriol publica *Cymbeline* en català (una altra obra de Shakespeare, ara de teatre), amb el pròleg que l'acompanya –dedicat ni més ni menys que a Carles Riba–, tant a *La Revista* com a la col·lecció de les seves edicions, “Publicacions de *La Revista*”. El 1935 hi donarà *La nit de Reis o el que vulgueu*, estrenada al Teatre Studium el desembre d'aquell any i també prèviament acollida, el 1934, a la tribuna dirigida per Josep M. López-Picó. L'escriptora es referma, així, com a «shakespeariana de categoria».⁸

---

⁵ Octavi Saltor, «Shakespeare en català», *El Dia* [Terrassa], 13-VI-1929.

⁶ «Informació catalana. Els llibres», *La Publicitat*, 9-IV-1931.

⁷ Vegeu, per un costat, Maurici Serrahima, «Les Lletres. *Daphne Adeane*», *El Matí*, 12-IV-1931; Domènec Guansé, «Les Lletres. *Daphne Adeane*, de Maurice Baring, traducció de Carme Montoriol», *La Publicitat*, 26-IV-1931, i ídem, «Traduccions i altres llibres», *Revista de Catalunya*, any VIII, vol. XIII, núm. 70 (juny 1931), pàgs. 556-558, i per l'altre, Sílvia Coll-Vinent, *G. K. Chesterton a Catalunya i altres estudis sobre una certa anglofília (1916–1938)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, i Teresa Iribarren Donadeu, «Notes sobre el conte en llengua anglesa a Catalunya durant la República», *Quaderns: revista de traducció*, núm. 24 (2017), pàgs. 91-103.

⁸ «Correu de les Lletres. Sota el signe de Shakespeare», *La Veu de Catalunya*, 13-III-1935, pàg. 6. Per a les obres en qüestió, vegeu G. Shakespeare i Carme Montoriol Puig (trad.), «*Cimbel·lí. Tragèdia en cinc actes*», *La Revista*, any XVI (gener-juny 1930), pàgs. 17-78; William Shakespeare, *Cimbelí*. Traducció i pròleg de Carme Montoriol, Barcelona, La Revista, 1930 (Publicacions de la Revista, 82); Guillem Shakespeare i Carme Montoriol Puig (trad.), «*La nit de Reis o el que vulgueu*», *La Revista*, any XX (juliol-desembre 1934), pàgs. 41-75, i William Shakespeare, *La nit de Reis o el que vulgueu*, Barcelona, La

Amb tota aquesta activitat, i al costat de les llatinistes Anna M. de Saavedra (Vilafranca del Penedès 1905 - Barcelona 2001) i Adela M. Trepal (Barcelona, 1905-1964), Carme Montoriol obre el camí definitiu a les traduccions d'autora dels grans clàssics occidentals, una tasca reconeguda avui.⁹ No obstant aquest reconeixement, solament se n'ha recuperat, amb poca incidència i ja fa dècades, l'obra de 1928.¹⁰

Les coses van d'una altra manera en el cas del teatre. En primer lloc, les expectatives que *L'abisme* hi genera el 1930 triguen més a confirmar-se, per bé que ho fan amb escreix quan el 1935 *L'huracà* es programa al Poliorama. La peça, molt polèmica a causa del tema que tracta (l'incest), encara que ho faci en un pla estrictament platònic, queda en tercer lloc al Premi Ignasi Iglésias de 1934. *L'huracà* és tan lloada pels crítics progressistes del país, a causa de l'alenada d'aire fresc que suposa, com blasmada pels sectors més conservadors, precisament en nom d'una modernitat que troben immoral. Si els darrers creuen que és una llàstima que una autora de la talla de Montoriol es decanti pel mal camí de certes tendències del moment, els primers opinen que el text s'adiria a la perfecció als escenaris europeus més exigents, que exposa la renovació efectiva del teatre català i que indica la via per «estimular les inquietuds espirituals del nostre temps».¹¹ Per bé que el 1936 les estrenes d'*Avarícia* i de l'obra lírica *Tempesta esvaïda*, a principis i finals d'any, no satisfan ni escandalitzen ningú en el mateix grau, i malgrat que alguns comentaristes en ressalten problemes literaris i mancances genèriques importants, fins al final de la Guerra Civil Carme Montoriol es manté com «un dels noms més respectats de la nostra literatura escènica».¹² L'autora ha fet una incursió en l'escena per a infants, inclús: el 1930 té a punt *El Castell de la Serp*, però l'obra no arriba a representar-se.

Les qualitats del teatre de Montoriol expliquen la seva recuperació actual, inaugurada per Edicions 62 i La Sal en la dècada dels vuitanta del segle XX i que ha pres empenta en les dues darreres dècades gràcies, d'una banda, als estudis acadèmics i la

---

Revista, 1935 (Publicacions de la Revista, 128). Montoriol també dona a la premsa mostres dels textos que va traslladant al català, i hi tradueix, així mateix, dues tankes i dos haikus («Les Lletres i les Arts, Petita Antologia de *La Publicitat*. Poesia japonesa», traducció de Carme Montoriol, *La Publicitat*, 25-VIII-1935).

⁹ Vegeu Montserrat Bacardí & Pilar Godayol, «Traductores» [Catàleg de l'exposició], Vic, Servei de Publicacions de la Universitat, 2006; ídem, «Traductores: de les disculpes a les afirmacions», *Literatures*, núm. 6 (2008), pàgs. 45-66, i ídem, «Estudi introductori», dins *Les traductores i la tradició. 20 pròlegs del segle XX*, Lleida, Punctum, 2013, esp. pàgs. 19-21.

¹⁰ *Els Sonets de Shakespeare*, traducció de Carme Montoriol, a cura de Montserrat Vayreda, pròleg de Maria Àngels Anglada, Figueres, Gràfiques Montserrat, 1980.

¹¹ J. G. [Josep Galofre], «*L'huracà*», *Després*, núm. 16 (2-II-1935), pàg. 6. Vegeu també «Teatre - Música. Noticiari. "Catalunya teatral" ha publicat *L'huracà*», *L'Instant*, 4-II-1935, i «Inicial. Ha entrado una mujer...», *El Día Gráfico*, 27-I-1935.

¹² «El Teatre. *Tempesta esvaïda. Les dones sàvies*», *L'Instant*, 31-X-1936.

divulgació cultural; de l'altra, a les posades en escena de *Tempesta esvaïda* a Manresa i Figueres i de *L'huracà* a Barcelona, en paral·lel a les noves edicions de la producció dramàtica de l'escriptora; i, finalment, a la creació de les Beques d'escriptura Carme Montoriol d'ajut a la creació literària teatral dins el programa de Barcelona Ciutat de la Literatura UNESCO. Després de la dictadura franquista, doncs, Carme Montoriol torna a ocupar a poc a poc el lloc que li correspon dins de l'escena catalana.¹³

CARME MONTORIOL I LA NOVEL·LA, O EL COMPROMÍS DE L'ESCRITORA

Carme Montoriol també forma part del principal grup d'autores que destaquen en la narrativa dels anys vint i trenta. Per ordre d'edició d'una primera novel·la, les més importants són Maria Teresa Vernet (Barcelona, 1907-1974), Montoriol, Mercè Rodoreda (Barcelona 1908 - Girona 1983), Rosa Maria Arquimbau (Barcelona, 1909-1992), Anna Murià (Barcelona 1904 - Terrassa 2002), Elvira Augusta Lewi (Barcelona 1909 - ?) i Aurora Bertrana, ja esmentada. Entre 1926 i 1938, aquestes novel·listes posen damunt la taula literària la realitat de l'època amb una consciència de gènere perfilada que fa de la condició de la dona el nucli dels seus textos. I el 1932, com s'ha indicat al principi, Montoriol contribueix a la producció del conjunt amb una obra que té un interès especial des de diferents punts de vista: *Teresa o la vida amorosa d'una dona*. Entre els seus comentaristes hi ha, de fet, qui equipara la figura de l'autora del text a les de la britànica Margaret Kennedy (1896-1967) o la francesa Colette (1873-1954) per contraposar-lo a la literatura que es produeix «a Catalunya i a Espanya, on unes quantes senyores, amb més bona voluntat que res han confeccionat uns “pastiches” diguem-ne literaris gens fàcils d'empassar».¹⁴ Val a dir que Montoriol no és l'única novel·lista catalana que marca la

---

¹³ Vegeu, per ordre cronològic, Carme Montoriol, *L'abisme; L'huracà*, Barcelona, La Sal, 1983 (Clàssiques Catalanes, 2); C. Soldevila, C. Montoriol, J. Millàs-Raurell, *Teatre*, Barcelona, Edicions 62 - Orbis, 1985 (Història de la literatura catalana, 78); Neus Real Mercadal, *Dona i literatura en els anys trenta: la narrativa de les escriptores catalanes fins a la guerra civil*, tesi doctoral dirigida pel Dr. Jordi Castellanos i Vila, Bellaterra, UAB, 2003; Francesca Bartrina, Eva Espasa, *Dones de teatre* [Catàleg de l'exposició], Vic, Servei de Publicacions de la Universitat, 2006; ídem, «Dones de teatre del xx: desafiaments de gènere als escenaris de la primera meitat de segle», dins *Dona i teatre al segle XXI. IV Jornades de debat sobre el repertori teatral català*, Lleida, Punctum, 2013, pàgs. 43-59; Joaquim Serra, Carme Montoriol, *Tempesta esvaïda. Comèdia lírica en tres actes*, Vilablareix, FICTA, 2016; Xavier Cester, «Després d'Anselm Clavé, és el torn de Joaquim Serra», *Ara*, 11-X-2016; Laia Estragué, «L'ICUB aposta pels ajuts a les creacions literàries teatrals», *Núvol*, 22-XI-2018; Carme Montoriol, *L'huracà*, pròleg de Marta Marín-Dòmine, Tarragona, Arola, 2019; ídem, *Teatre complet*, Tarragona, Arola, 2020; *Pioneres modernes. Dotze autores de l'escena catalana 1876-1938*, a cura de Mercè Ibarz, Tarragona, Arola, 2020; Araceli Bruch, «Carme Montoriol, furgadora d'ànimes», *Serra d'Or*, núm. 723 (març 2020), pàgs. 60-63; Núria Santamaria, «El Teatre», dins J. Castellanos i J. Marrugat (dirs.), *Literatura contemporània (III). Del 1922 al 1959, op.cit.*, esp. pàgs. 354-357, i Irene Tarrés, «A dues veus: de Carme Montoriol a Maria Vila», *Revista de Girona*, núm. 332 (2022), pàgs. 46-49.

¹⁴ Alpha, «*Teresa o la vida amorosa d'una dona*. Novel·la per Carme Montoriol Puig. Barcelona (5 ptes.)», *La Humanitat*, 9-VI-1932.

diferència, però sí que s'avança a la majoria a l'hora de respondre a les demandes del sistema literari, de situar la nova narrativa d'autora al costat de la dels escriptors del període pel que fa al tractament de temes com el sexe i de col·locar-se al costat de Vernet en la nòmina de la novel·lística publicada per dones entre 1926 i el final de la Guerra Civil. D'aquí que el 1933 Vernet i Montoriol siguin considerades les «esperances més autèntiques de la nostra migradíssima literatura femenina»¹⁵ (uns mots on *literatura* vol dir *novel·la*, el gènere que centralitza l'atenció de l'articulista del cas).

Teresa no és pas la incursió inicial en la narrativa de Carme Montoriol, que si bé fa el salt a la novel·la en els anys trenta, escriu contes des de principis de la dècada anterior. «Anna-Maria» i «En Met», enllestits l'estiu de 1921, testimonien el seu interès primigeni pel gènere narratiu, que tanmateix comença a prendre cos públic més o menys simultàniament a la seva estrena com a traductora i dramaturga, quan Montoriol dona a conèixer alguns relats breus: el 1927 guanya un Diploma d'Honor de prosa catalana als Jocs Florals del Rosselló amb «Història d'una amor» i signa «La tela interrompuda» al diari *La Veu de Catalunya*, i a finals de 1929 i principis de 1930 el setmanari *Mirador* li acull «En Met» i «L'expiació». Cal esperar força temps, no obstant això, perquè l'escriptora tregui un volum de narracions.

Diumenge de juliol, en efecte, no surt a la col·lecció “Quaderns Literaris” fins al 1936, ja iniciada la guerra. Les proses «Diumenge de juliol» (que no consta que es publicués abans i que no du data) i «Cinc setmanes a Londres», apareguda a *La Revista* el 1935, hi emmarquen els contes «Anna-Maria», «En Met», «Història d'una amor» –del maig de 1927–, «La tela interrompuda», «L'expiació» i els inèdits «Serenitat», «Història cruel» i «Diàlegs». El fet que aquests tres darrers siguin datats el març de 1928, el juliol de 1931 i el setembre de 1934 indica dues coses: l'una, que el gener de 1930 Montoriol no disposa de prou material per editar un recull de narracions; l'altra, que abans de tornar al conte, cosa que fa l'estiu de 1931, comença *Teresa o la vida amorosa d'una dona*.

La datació del llibre, Vallromanes-Barcelona 1930-1931, confirma que l'autora, en el pas entre les dues dècades, dona la prioritat a la modalitat novel·lística. Per diversos motius. Hi ha, d'entrada, la recuperació del gènere a partir de 1925, la seva importància en el mercat, l'existència del Premi Crexells (instituit el 1928 per impulsar-ne la

---

¹⁵ Rafael Tasis i Marca, «Barcelona i la novel·la. III.- Els temes actuals», *Mirador*, núm. 226 (1-VI-1933), pàg. 6. Per a aquestes qüestions i per a totes les que es tracten en els apartats següents (inclosa l'estratègia de substitució de la novel·la rosa per la novel·la culta d'autora o de temàtica amorosa i protagonitzada per dones), vegeu Neus Real Mercadal, *Les novel·listes dels anys trenta: obra narrativa i recepció crítica*, op. cit., esp. pàgs. 103-131, 284-303, 327-330 i 332-372, on també s'ofereixen un comentari i una interpretació detallats de l'obra que excloc d'aquesta presentació, cenyida a consideracions més generals, a fi de no revelar massa elements de la novel·la i permetre que el lector la pugui descobrir a mesura que s'hi endinsa.

producció), les crides a la producció de novel·la d'autora i els èxits que obté Maria Teresa Vernet amb *Maria Dolors* (1926), *Amor silenciosa* (1927), *Eulàlia* (1928) i *El camí reprès* i *El perill* el mateix any 1930, quan Montoriol es posa a escriure *Teresa*. Cal comptar igualment, per un costat, amb la circumstància que «les dones catalanes, en les escriptores de la seva raça troben les rectores de llur vida particular i pública»,¹⁶ i, per l'altre, amb les demandes, a partir del tombant vers els anys republicans, d'una novel·la de Barcelona –és a dir, d'una novel·la moderna, perquè la ciutat és «la que donarà la imatge de la col·lectivitat» i aproximarà «la novel·la a un públic potencial [...] nodrit, fonamentalment, de les capes mitges barcelonines»–.¹⁷ En el decantament pel gènere novel·lístic de Montoriol, probablement hi influeixen, d'altra banda, tant la vinculació a Edicions Proa mitjançant la traducció de *Daphne Adeane*, que li proporciona un model efectiu en el marc d'una de les iniciatives més rellevants de l'època en relació amb la novel·la, com l'exercitació que li ha permès la narrativa breu (encara que *Teresa* no va precisament en la mateixa línia literària que els relats que la precedeixen). Hauria estat estrany que una autora tan completa com Carme Montoriol, que s'encara amb la poesia, el conte, la traducció, el teatre i la literatura infantil, no s'hagués decidit així mateix per la modalitat literària que, per raons històriques i culturals, acapara bona part de l'atenció en les lletres catalanes de preguerra. Sobretot a la llum de la seva funció social; però també a causa del compromís amb el propi sexe de Montoriol, que la porten a l'acció sociopolítica de caire nacionalista, progressista i feminista més o menys alhora, no pas per casualitat, que redacta *Teresa*.

Josep M. de Sagarra ho havia deixat escrit el 1925: «avui dia al món la novel·la ho és tot: religió, moral, ciència, política, economia, etc.», «la novel·la s'ho empassa i ho domina tot» i, esdevinguda plataforma ideològica, «la gent opina i es baralla amb una novel·la als dits».¹⁸ I a Carme Montoriol li interessava molt propugnar, per totes les vies possibles i amb el màxim de ressò, les idees que van fonamentar la seva participació en diferents iniciatives a partir de 1930. L'autora forma part del Comitè Femení pro amnistia d'aquell any (és a dir, del grup que organitza les dones catalanes per demanar la llibertat dels presos del complot antimonàrquic del Garraf de 1925), i el 1932 s'adhereix al Front Únic Femení Esquerrista de Catalunya, creat en resposta al rearmament de les dones de dretes i per reagrupar les d'esquerres, autodeclarat catalanista, políticament independent

---

¹⁶ Lluís Pujades, «La influència de les dones a la vida pública catalana», *La Nau*, 6-VII-1932.

¹⁷ Jordi Castellanos, «El districte cinquè i la novel·la catalana dels anys trenta», *Els Marges*, núm. 26 (setembre 1982), pàgs. 115-116.

¹⁸ Josep Maria de Sagarra, «La utilitat de la novel·la», *La Publicitat*, 10-V-1925.

i defensor del poder popular, la llibertat de consciència, la igualtat de classes i l'educació universal. En l'endemig és entre les fundadores del Lyceum Club de Barcelona (LCB), una associació de dones que, partícip de la xarxa de signe esquerrà que s'articula des de finals dels anys vint, inicia la seva activitat el 1931 (poc després de la proclamació de la República) per incrementar la formació, la consciència i el compromís del col·lectiu.

Amb el lema *Llibertat i cultura* i al marge de qualsevol filiació política –per bé que obertament demòcrata i catalanista–, el LCB s'identifica amb un feminisme fet de sensibilitat, bellesa, espiritualitat, formació i decisió i fermesa per defensar els propis drets. Un feminisme que, desmarcat del sufragisme anglès, s'enfoca en l'educació i la vida social amb un doble objectiu: ajudar les dones a «formar-se un criteri propi sobre totes les coses i no acceptar idees imposades» i «crear un ambient» que contribueixi a articular la fesomia espiritual de Catalunya.¹⁹ Carme Montoriol, a més de ser-ne presidenta entre 1932 i 1933 (d'aquí que, en nom de l'entitat, signi la carta d'adhesió al Parlament de Catalunya i de petició de reconeixement de drets que les dones catalanes hi envien el desembre de 1932), assessora literàriament el LCB i n'és un membre molt actiu: hi fa conferències, cursos i sessions literàries. Al mateix temps, col·labora amb altres associacions de i per a dones de signe igualment esquerrà. El 16 d'octubre de 1931, per exemple, es troba entre les ponents del Cicle de Conferències d'Orientació Social Femenina del Club Femení i d'Esports de Barcelona (CFEB), i el 14 de novembre publica un article a *Evolució*, òrgan de la Lliga Femenina Catalana per la Pau i la Llibertat. En aquella conferència i aquest article, Montoriol propugna la instrucció completa de les dones: una formació que inclogui la política (per a la qual cal preparar-se bé), que resulti equivalent a la dels homes i que permeti la professionalització de la dona quan té una vocació. Els mitjans bàsics que preveu per a aquesta instrucció són la lectura, les conferències, la conversa i, sobretot, la reflexió profunda.²⁰

La referència a la lectura com a mitjà educatiu no és gratuïta. Apunta, de fet, vers la comprensió de la novel·la com un instrument útil per preparar la dona amb vista a la plena ciutadania que la tot just inaugurada República els ha de concedir. Vet aquí el que Carme Montoriol declara el juny de 1932: «En aquest moment històric és quan el nostre

---

¹⁹ Maria Carratalà, «Una bella tasca. Les directrius del Lyceum Club», *L'Opinió*, 25-VI-1933.

²⁰ [Carme Montoriol,] «Les relacions entre l'home i la dona», còpia manuscrita 3B, pàg. 26, Fons Carme Montoriol de la Biblioteca Carles Fages de Climent de Figueres (de què hi ha un extracte a «El Cicle de Conferències d'Orientació Social Femenina. Les relacions entre l'home i la dona. Conferència de Carme Montoriol i Puig», *Portaveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*, núm. 18 (novembre 1931), pàgs. [5-7]), i Carme Montoriol Puig, «Alguns consells», *Evolució*, núm. 18 (14-XI-1931), pàg. 2. L'escriptora va tornar a fer la conferència a Figueres el 31 de maig de 1932.

poble necessita tenir més consciència d'ell mateix per a ésser apte a triar-se i a seguir la ruta que el portarà a l'assoliment definitiu de les seves més cares aspiracions», cosa que requereix «l'ajuda de totes les dones conscients».²¹ Si cadascuna hi havia de trobar el seu lloc i va tenir-hi un paper, el lloc i el paper de les escriptores passaven sobretot, com és lògic, per la cultura i la creació literària. Montoriol s'hi havia posat, feia temps, a fons. A més de les seves contribucions a la resta de gèneres, la novel·la catalana i, dins d'aquesta, la novel·la d'autora, ja comptaven, ara, amb *Teresa o la vida amorosa d'una dona*, que va sortir per la diada de Sant Jordi, poc abans del primer aniversari del LCB.

TERESA O LA VIDA AMOROSA D'UNA DONA, NOVEL·LA D'AUTORA, CIUTADANA I MODERNA

Carme Montoriol acaba la seva primera i única novel·la el 1931, com s'ha anotat. I la presenta al Premi Crexells la tardor d'aquell any. Només obté un vot en la primera i la segona rondes de votacions, però l'obra es publica de seguida a la Llibreria Catalònia. L'editorial, moderna i molt rellevant en el període en relació amb el gènere novel·lístic, ha tret, uns anys abans, *Fanny* de Carles Soldevila (finalista del premi de 1929), i poc després acollirà *Vida privada* de Josep M. de Sagarra (guanyador de l'edició de 1932). No sorprèn pas que *Teresa o la vida amorosa d'una dona* interessés l'editor Antoni López-Llausàs, perquè la novel·la de Montoriol neix en la mateixa intersecció de modernitat i barcelonisme en què se situen aquelles dues obres i hi afegeix un vector important: és literatura d'autora. *Teresa*, com *Fanny* i *Vida privada*, retrata la Barcelona del moment, converteix la ciutat en l'espai real i simbòlic dels nous temps i no fa escarafalls a la qüestió de la sexualitat, però atén, alhora, una demanda a què Soldevila, Sagarra i els altres escriptors del moment no poden respondre per més que vulguin: la demanda de novel·les escrites per dones. *Teresa* no només n'aporta una formalment, sinó que és un producte amb unes qualitats especials molt benvingudes, perquè concentra tots els ingredients anteriors en un text ben escrit i que s'integra en la tradició cultural occidental, amb una trama estructuralment blindada, habitada per uns personatges creïbles i protagonitzada per una figura femenina amb la qual es poden identificar les consumidores de novel·la rosa que editorials com la Llibreria Catalònia i Proa busquen captar per als seus llibres però que ja representa la nova condició de la dona del segle XX.

Modernitat, barcelonisme, novel·la d'autora, nivell literari i funció cultural rau en la base de la resposta que el públic i la crítica, sobretot, dispensen a *Teresa o la vida amorosa d'una dona*. El volum es ven molt bé, pocs són els ressenyadors que no el lloen

---

²¹ [Carme Montoriol,] «El "Lyceum Club de Barcelona" en el seu primer aniversari», *La Nau*, 28-VI-1932.

i molts, els qui en destaquen nombrosos mèrits. Els comentaris subratllen que, a *Teresa*, l'exposició de les ombres de l'ésser humà no estalvia la dimensió espiritual ni la pietat comprensiva, i que aquests elements se sumen a un tractament coratjós, sense escrúpols falsos ni hipòcrites, del conflicte que enfronta la passió i la llibertat individuals a l'abnegació i el compromís familiars; tot plegat, en una narració de caràcter analític, que mostra de manera aguda i ponderada, a l'estil anglosaxó, el món interior d'una dona i transcendeix la distracció estricta per oferir un personatge femení prototípic de la contemporaneïtat. En les lletres catalanes coetànies, a més, l'obra presenta una versemblança inèdita (atribuïda al fet que Montoriol sigui una dona) amb referència a la construcció psicològica de la protagonista, agermana la sensibilitat i la delicadesa amb el vigor i la intel·ligència –un factor, aquest darrer, que la desmarca del gruix general de la novel·lística de les escriptores– i desclou, en conjunt, un tractament de la temàtica amorosa sense limitacions morals dins d'un producte literari que pot resultar atractiu per al públic que consumeix ficció de mala estofa (és a dir, literatura sentimental) però resulta és simultàniament molt digne i s'assenta en bases artístiques de pes. Al costat dels beneficis socials, culturals i literaris que això comporta per al mercat català, reblen el clau d'aquest ampli ventall de virtuts de la novel·la l'ambientació a la capital comtal i el retrat social subsegüent.²²

Al marge dels objectius socials i culturals (polítics) que Carme Montoriol pogués estar perseguint, i més enllà de la resposta del públic i de la crítica dels anys trenta, el lector actual pot constatar que *Teresa o la vida amorosa d'una dona* és un relat amb valor estètic, confegit sota la influència de Baring i que enllaça amb el romanticisme i amb la narrativa vuitcentista (a través, per exemple, de la temàtica de l'adulteri, dels motius del suïcidi i de la malaltia per amor o de les referències explícites a Heine i a Schumann –del cicle *Frauenlieben und Leben* del qual la novel·la pren la segona part del títol–) alhora que connecta de ple amb la modernitat per la via del psicologisme i un espai urbà tan físic

---

²² Vegeu, per ordre d'aparició, «Les Lletres. La nova producció de Carme Montoriol», *La Nau*, 5-V-1932; «Lletres. Novel·la. *Teresa o la vida amorosa d'una dona*, de Carme Montoriol», *La Publicitat*, 14-V-1932; Domènec Guansé, «Carme Monturiol [sic]», *La Rambla*, núm. 123 (23-V-1932), pàg. [12]; «*Teresa o la vida amorosa d'una dona*.- Novel·la per Carme Montoriol Puig.- Llibreria Catalònia, 1932», *La Vanguardia*, 9-VI-1932; Alpha, «*Teresa o la vida amorosa d'una dona*. Novel·la per Carme Montoriol Puig. Barcelona (5 ptes.)», *La Humanitat*, 9-VI-1932; Mario [Màrius] Verdaguer, «*Teresa o la vida amorosa d'una dona*», *La Vanguardia*, 23-VII-1932; E. P. [Enric Palau], «*Teresa o la vida amorosa d'una dona* per Carme Montoriol», *La Nau*, 20-VIII-1932; La damita misteriosa, «*Teresa*», *Las Noticias*, 13-I-1933; Rafael Tasis i Marca, «Carme Montoriol, *Teresa o la vida amorosa d'una dona* (Catalònia)», *Mirador*, núm. 210 (9-II-1933), pàg. 6. I per a les visions negatives de l'obra, Maurici Serrahima, «*Teresa, o la vida amorosa d'una dona*, per Carme Monturiol [sic]», *El Matí*, 22-VI-1932, i M. de Montoliu, «Carme Monturiol Puig. *Teresa o la vida amorosa d'una dona*. Novel·la. Llibreria Catalònia», *La Veu de Catalunya*, 28-VI-1932 (edició del vespre).

com metafòric. Es tracta d'una obra ben estructurada i amb caràcters òptimament articulats que, sense deixar de parlar d'amor i ficcionalitzar una realitat tan identificable com el món barceloní d'entreguerres, remet a una realitat molt més genèrica perquè objectiva narrativament un moment de transformació clau en la política de gènere (en la seva accepció de construcció social del sexe), i situa la qüestió sexual (el desig i les seves pulsions) a l'epicentre de l'univers novel·lístic mitjançant la figura d'una dona. Si avui això resulta perfectament apreciable, en el context literari i cultural de la Catalunya de començaments dels anys trenta constituïen mèrits evidents plantejar la rebel·lió de la protagonista davant la infidelitat del marit, obrir-li la possibilitat de forjar-se una vida pròpia mitjançant el treball remunerat, fer-la renéixer a l'amor amb èxtasi físic inclòs i, globalment, mostrar-ne la complexitat emocional i intel·lectual en contrapunt amb la dels altres personatges, a través d'uns claroscurs que avalen la comprensió compassiva de la condició humana.

Malgrat incloure alguns dels canvis més rellevants en la vida de les dones (i literaturitzar, per tant, aquest procés), *Teresa* també il·lustra les rèmores ideològiques existents sota les indubtables transformacions polítiques, socials i culturals. I és que Occident, que estava evolucionant en la seva manera d'entendre què se suposa que vol dir ser una dona, va seguir mantenint els seus principis patriarcals sota les formes de la modernitat, amb el nucli familiar com a pilar essencial de l'organització social i, dins d'aquest, la maternitat com a funció bàsica. Fruit evident i exponent paradigmàtic del seu temps, *Teresa o la vida amorosa d'una dona* contenia les novetats i exemplificava, simultàniament, la mentalitat tradicional amb què havien de conviure. Mostrava, doncs, la realitat que Alison Light va qualificar ja fa anys de modernitat conservadora.²³ Dins dels paràmetres d'aquesta modernitat, no obstant això, la novel·la delatava l'estadi embrionari d'una metamorfosi que, malgrat que gairebé cent anys després no ha arribat a terme (i per tant no es pot demanar que en els seus inicis derivés, ni a la pràctica ni novel·lísticament, en un estat de coses radicalment diferent, en una autèntica revolució), comportava nous horitzons vitals per a les dones.

LA HISTÒRIA DE TERESA I ELS NOUS HORITZONS VITALS DE LES DONES

La novel·la de Carme Montoriol s'obre amb un capítol que, configurant les característiques essencials de la protagonista, localitzant-ne la història en uns escenaris específics i establint el ritme de la narració mitjançant unes coordenades que delaten tant

---

²³ Vegeu Alison Light. *Forever England. Femininity, literature and conservatism between the wars*, London - New York, Routledge, 1991.

els referents culturals de l'escriptora com les seves habilitats literàries, introdueix de ple qui llegeix en un cosmos de ficció ciutadà, elegant, sobri i contingut, sense estridències, que llisca suaument mentre desplega un argument focalitzat en l'adulteri de Lluís, el marit de Teresa, i, en especial, la reacció que té davant aquest fet la dona culta i sensible que és la protagonista. El segon capítol, al seu torn, presenta la Mulata, una prostituta que es diu Lola però a qui tothom coneix per aquest sobrenom per la foscor de la pell, que està totalment mancada d'espiritualitat, és pur instint animal i viu pel sexe. Queden definits, d'aquest manera, dos models femenins antitètics de dona jove, ben diferenciats a partir d'allò que en fonamenta l'existència: l'esperit o la carn. La seva contraposició en la vida de Lluís, dominat per l'atracció sexual de l'amant malgrat estimar la seva esposa, basteix el conflicte narratiu.

En els vuit capítols següents, la solució d'aquest conflicte pren un camí inicial (la família) que la passió que sovint regeix les conductes masculines (l'impuls sexual que sol comandar les accions dels homes) obliga a modificar en un primer moment i a abandonar del tot després. La modificació s'anuncia, implícitament, al capítol V a través d'una escena d'antologia: una escena de platja en què l'actitud davant l'adulteri i la nova condició de la dona prenen cos a través de quatre personatges femenins que corresponen al passat, al present i al futur sota les formes de la tradició i la modernitat, dels canvis en el pensament i el capteniment de les dones i dels interrogants sobre on conduiran aquests canvis. El punt d'inflexió veritable de la història, tanmateix, no s'acaba de desplegar fins als capítols VI-IX, que desemboquen en l'abandonament definitiu del camí inicialment emprès mitjançant la nova existència que Teresa es construeix, a partir del capítol X, amb l'ajuda de Marcel·la.

Vet aquí un tercer caràcter femení clau, exponent d'un prototipus més equiparable a les dones reals del segle XX que no pas la protagonista i la Mulata. Marcel·la és una figuració literària de la noia honesta, treballadora, oberta de mires, amb experiència i vida pròpia, alegre, valenta, desperta, apassionada, lliure i dinàmica, bona amiga, sensible i franca, viatjada i empresària, que s'ha fet a si mateixa i no necessita a ningú; una figuració positiva de la noia moderna. L'amistat que estableix amb Teresa creix i s'aferma fins a un nivell exemplar que, tant pel que fa a la relació entre elles com al personatge de la noia del segle XX, té referents detectables en el tracte en entitats com el LCB o el CFEB i en les professionals que s'hi apleguen, com ara Enriqueta Sèculi (Barcelona, 1897-1976).²⁴

---

²⁴ Vegeu Alexandra Casas, *Enriqueta Sèculi i Bastida (1897-1976): noves aportacions*, Màster en Estudis de Dones, Gènere i Ciutadania, UB-UAB, 2021.

Teresa i Marcel·la esdevenen suport incondicional l'una de l'altra sense amagar-se les febleses, però prescindint de judicis, crítiques i alliçonaments. En bona part, perquè reconeixen les parts fosques de què ambdues també estan fetes. Aquests dos personatges, significativament, no són àngels immaculats (éssers purs, perfectes i ideals), sinó dones amb personalitat, amb cos i amb desig, tan sexuals com la Mulata i capaces com aquesta, perquè són humanes, de sentiments baixos i de comportaments blasmables. La consciència, la cultura i l'ètica que es deriva de l'una i de l'altra, no obstant això, marquen uns límits i unes diferències que situen Teresa i Marcel·la als antípodes de l'instint estricte i la brutalitat (la barbàrie, en un sentit ampli) que defineixen *l'altra*, un concepte que remet tant al tema concret de l'adulteri com a la idea d'alteritat (amb totes les seves implicacions). Aquesta *altra*, i amb ella allò que no es reconeix socialment, es configura literàriament a partir de l'estereotip de la dona dimoni, de llarga tradició cultural i contemporàniament reformulada en la *vamp* o *femme fatale*. La novel·la de Montoriol, així, recorre al subterfugi del districte cinquè per representar literàriament el sexe a través del personatge que n'il·lustra el poder més destructiu. Una mala dona, fosca, inculta i felina s'erigeix en correlat de la força cega, negativa i anorreadora de la natura amb què s'identifica la sexualitat en estat pur, tota una amenaça per a una certa comprensió del que significa la civilització.

Val a dir que *Teresa o la vida amorosa d'una dona* –i aquest és un dels seus mèrits destacats– transcendeix el subterfugi en representar paral·lelament la realitat en positiu del sexe mitjançant Teresa i Marcel·la, dues dones fetes de carn i sang, vitals i sensuals, amb dubtes, orgull, egoismes i violències puntuals, caracteritzades per la complexitat psicològica i per una sexualitat i uns desitjos que, a diferència del que solen fer els autors (els homes escriptors), s'admeten i es fan visibles, de manera que Montoriol pot prescindir de localitzar-los en espais socials que els facin moralment acceptables perquè no en nega l'existència ni els equipara al mal. Ara bé, Teresa i Marcel·la no deixen de ser, per aquest mateix motiu, models femenins positius fills del seu temps i de la ideologia de la seva creadora, així que la dignitat i el respecte per si mateixes i pels altres, que resulten fonamentals en la seva doble construcció literària, acaben coronant-ne les accions i la vida. Entre els capítols XI i XVIII, el lector assisteix a la lluita que totes dues sostenen entre el que senten (que s'anomena i és, així, objectivat i subjectivat) i el que saben (és a dir, el que creuen) que han de fer, entre les seves emocions individuals i els pensaments heretats de la societat en què han crescut. Encara que tant l'una com l'altra poden viure l'amor amb el plaer i el gaudi màxims del cos, i fer-ho al marge de les convencions socials, se'ls acaben imposant uns valors que en domenen les rebel·lions i les reorbiten cap al lloc on el

patriarcat les vol. D'aquí la ironia del fet que Marcel·la encarregui a Teresa la confecció de faixes i cotilles, unes peces de roba interior que oprimeixen literalment les dones i que, significativament, inicien el seu declivi en els anys trenta: la independència temporal de Teresa esdevé possible gràcies a un dels mitjans de la submissió de la qual tant ella com Marcel·la s'alliberen... temporalment i en un cert sentit.

En el decurs de la novel·la, malgrat tot, es demostra que els horitzons vitals de les dones contenen altres possibilitats que dominar l'element masculí mitjançant el sexe o sotmetre-s'hi completament combregant amb rodes de molí. El treball, l'amistat, la lectura, la música, els viatges i la cultura proporcionen a Marcel·la i Teresa els mitjans d'una quotidianitat sana i satisfactòria, d'una vida que fins i tot pot incloure l'amor profund experimentat també amb el cos. El compromís de la novel·la de Carme Montoriol amb la nova realitat del segle XX, amb el reflex de la realitat de les dones de debò del període d'entreguerres, és indubtable. Si les relacions amb els homes, les obligacions moralment establertes dins del sistema patriarcal i, en especial, el mite de la maternitat – reforçat en la novel·la perquè s'equipara a uns certs valors en lloc d'identificar-se amb a el fet biològic en si –, redirigeixen els dos personatges cap a unes opcions que es presenten amb més sentit en pro del bé col·lectiu, és perquè un canvi real i profund, radical, de mentalitat no s'ha produït en la realitat i, en conseqüència, la novel·la no pot, encara, representar-lo. Tot just es comença a perfilar un estat de coses diferent. Un estat de coses en què les dones guanyen possibilitats vitals però no es qüestionen les estructures socials que les mantenen, en el fons, allà mateix. Aquesta lògica reformista, que no admet revolucions i, tanmateix, comporta transformacions que a la pràctica resulten revolucionàries, presideix *Teresa o la vida amorosa d'una dona*, clar producte de la cultura catalana dels anys vint i trenta i de la ploma de Carme Montoriol.

En plena sintonia amb les idees de l'autora, amb els trets generals de la seva producció literària i amb l'articulació específica de la novel·la, a *Teresa* la narració discorre de manera sòbria a través del filtre subjectiu de la protagonista, de la seva experiència (tot i que també s'incorpora, de vegades, la perspectiva d'altres personatges, com Lluís, Maria –la seva germana– o Marcel·la). Per boca d'una veu narrativa externa que segueix els *tempos* interns de Teresa, el relat s'alenteix (i la informació s'hi dosifica) mentre seguim el personatge en el seu pas des de la tranquil·litat inicial fins al daltabaix que provoca l'adulteri del marit i fins a la sortida novel·lística que s'hi dona, però avança de pressa (i es precipita) per arribar als fets que desencadenen la segona part de la trama, focalitzada en la vida autònoma de la protagonista. Una vida que, d'acord amb el sistema patriarcal, no arriba a prendre alçada: la figura del marit, que la sobrevola sempre, la

manté a un nivell prou baix per fer-la aterrar a partir del capítol XVII. Després de les tensions que es produeixen entre els capítols X i XVIII, reflex del moment de crisi (de canvi) que suposa la modernitat, al capítol XIX la protagonista assumeix el seu destí i fa les gestions necessàries per assegurar-lo. L'epíleg referma aquesta solució mitjançant la decisió que Marcel·la (que, significativament, triga nou anys més que Teresa a conformar-se) comunica a la seva amiga. Totes dues han rodat el món, però acaben tornant, finalment i feliçment, al Born.

Agradin més o menys, avui, aquest final i la trama que hi condueix, és indubtable que, salvant totes les distàncies que calgui, amb la representació dels nous horitzons vitals de les dones l'obra de Carme Montoriol se situa al costat de la novel·lística d'autora europea i americana coetània que, deixant a part puntes de llança com la londinenca Virginia Woolf (1882-1941), planteja qüestions paral·leles, respon al mateix moment de crisi i assoleix cotes remarcables de mans, entre altres, de l'anglesa Rebecca West (1892-1983), l'alemanya Christa Winsloe (1888-1944), l'austríaca Vicky Baum (1888-1960), l'americana Pearl S. Buck (1892-1973), la francesa Suzanne Normand (1895-1981) o la italiana Anna Banti (1895-1985). Al nostre país i en l'etapa republicana, així, *Teresa o la vida amorosa d'una dona* s'erigeix en un exponent de la novel·la europea contemporània d'autora. I és, el 1932, el seu resultat literàriament més reeixit en català. *Les algues roges* de Maria Teresa Vernet i *Aloma* de Mercè Rodoreda, que són els dos títols que li disputen el rànquing (en el segon cas amb un èxit indiscutible), no s'editen fins al 1934 i el 1938.

FINAL: L'ACTIVITAT DE MONTORIOL ENTRE 1932 I 1936 I EL DALTABAIX POSTERIOR

Entre la sortida al carrer de *Teresa o la vida amorosa d'una dona* i la Guerra Civil, Carme Montoriol continua activa en els fronts culturals i literaris que té oberts i n'enceta, encara, un de nou. Tancada l'etapa de presidenta del Lyceum Club el 1933 –una de les ocupacions centrals de l'escriptora fins que Maria Carratalà (Barcelona, 1899-1984) la succeeix en el càrrec–,²⁵ Montoriol continua treballant a l'entitat, es concentra altra vegada en la traducció i el teatre i, uns mesos després de publicar *La nit de Reis o el que vulgueu* a *La Revista* i d'estrenar *L'huracà*, comença a col·laborar a la premsa en una modalitat textual inèdita dins de la seva trajectòria. Fa temps que Montoriol firma poemes, contes i traduccions a les tribunes periodístiques i culturals, però en l'àmbit de la no-ficció, només hi ha donat una nota sobre Joaquim Serra i l'article d'*Evolució* de 1931.²⁶

---

²⁵ Vegeu Teresa Julio, *Maria Carratalà. Música, escriptura i traducció*, Lleida, Punctum, 2021.

²⁶ Vegeu nota 20 i C. M. [Carme Montoriol], «Ens plau d'assenyalar. Joaquim Serra», *Joia* (Badalona), núm. 2 (abril 1928), pàg. 39. Podria ser que el comentari i la crítica de teatre signats C. M. i titulats «A

Entre la primavera de 1935 i l'estiu de 1936, per contra, esdevé una signatura força més habitual d'escrits d'aquest tipus.

Entre el maig i el juny de 1935, Carme Montoriol passa unes setmanes a Sicília amb motiu del centenari de la mort del compositor Vincenzo Bellini. A banda de confirmar que l'autora es mou prou sovint per Europa (el 1930 va a París, poc abans d'anar a l'illa s'està uns dies a Londres i el 1936 la trobem a Roma), aquesta seva estada a l'estranger té l'interès que Montoriol en recull l'experiència en un primer bloc de textos no ficticials: les cinc col·laboracions que, sota la capçalera «Impressions de Sicília», apareixen a *La Publicitat* entre el 9 i el 30 de juny. Junt amb la prosa que tanca *Diumenge de juliol* (que surt precisament en el número de gener-juny de 1935 *La Revista*), aquestes col·laboracions configuren un apartat limitat però significatiu de literatura del jo dins de la producció de l'escriptora; i en cinc dels sis casos, en concret, de literatura de viatges.

La sèrie de *La Publicitat* es compon d'un comentari i quatre proses. En el primer, com en una mena d'entrada de dietari (per bé que concebuda per ser llegida), Carme Montoriol parla sobre l'espectacle de titelles que ha vist a Catània en companyia de l'escriptor Salvatore Lo Presti (en una reflexió que, a més, considera la possible relació entre la crisi de l'escena i el seu acostament excessiu a la realitat). Les proses, al seu torn, despleguen, en primer lloc, una visió lírica de la universitat, els carrers i la vida quotidiana de la ciutat de Bellini, on l'autora visita el museu inaugurat el 1930 a la seva casa natal; i en segon, tercer i quart terme, formalitzen la fascinació davant de Taormina (que fins i tot inspira un poema a Montoriol), dels monuments de Siracusa (que identifica amb el sòl de la Grècia mare) i de l'ambient i la història de Palerm (sobretot en relació amb les lletres i Catalunya), la vila en què l'escriptora posa fi al viatge.²⁷

Al marge de contribuir a la literatura catalana del jo en general, «Impressions de Sicília» incorpora Carme Montoriol al reduït col·lectiu de dones que, en el marc de l'impuls de l'anomenada literatura turística dels anys vint i trenta, aporten articles i proses de viatges des de l'estranger a la premsa del país (un col·lectiu encapçalat, a molta distància, per Aurora Bertrana, però que també compta amb lletraferides destacades i

---

propòsit del teatre japonès» i «*Caps de recanvi*», apareguts a *Mirador* el 10 de juliol de 1930 i el 17 de setembre de 1931, també fossin seus, però no en tinc proves fermes.

²⁷ Vegeu Carme Montoriol Puig, «Impressions de Sicília. "I pupi" (Els titelles)», *La Publicitat*, 9-VI-1935; «Impressions de Sicília. Evocacions i records», *La Publicitat*, 18-VI-1935; «Impressions de Sicília. Taormina», *La Publicitat*, 21-VI-1935; «Impressions de Sicília. Siracusa», *La Publicitat*, 25-VI-1935, i «Impressions de Sicília. Palerm», *La Publicitat*, 30-VI-1935. De la mateixa experiència sorgeix Carme Montoriol Puig, «Bellini», *D'Ací i d'Allà*, núm. 182 (Tardor 1935, setembre), pàg. [130-133].

escriptors ocasionals).²⁸ En qualitat de secció fixa, ni que sigui amb una durada molt limitada a causa de la brevetat de l'estada a l'illa, la sèrie constitueix, alhora, el debut de Montoriol com a col·laboradora regular d'un gran rotatiu. És, per tant, el precedent de l'espai que l'escriptora inicia a *La Rambla* uns mesos després (força més productiu, a causa d'una superior extensió en el temps, pel que fa a la quantitat de textos). No sembla forassenyat pensar que «Impressions de Sicília», al costat de la vinculació al Lyceum Club de Barcelona i del sòlid prestigi de Carme Montoriol, va impulsar la direcció de *La Rambla* (el setmanari d'esquerres tot just reconverit en diari vespertí) a reclutar-la per ocupar-se, dins de la pàgina *Fèmina 1936*, de la secció fixa d'informació i entreteniment «El fet de la setmana» (una rèplica adaptada al paper d'«El fet del dia» de Joan Alavedra a Ràdio Barcelona).

Entre l'1 de febrer i l'11 de juliol de 1936, Montoriol va aportar al diari divuit escrits sobre un gran ventall de qüestions: l'enterrament del rei Jordi V d'Anglaterra; la diferència entre la dona primitiva i la dona moderna; l'amor pels presos polítics, a partir del cas de dues nenes; les solucions de les dones davant les infidelitats dels marits, d'acord amb una enquesta feta a diverses personalitats franceses; els costums britànics i la preferència masculina per les mullers amb feines fora de casa; la desaparició dels homes de paraula; el vaixell *Queen Mary*, la feminitat de la mar i el feminisme noruec; l'aviadora Amy Mollison i el robatori de Mme. Sibi; el dia més feliç dels lectors del *Daily Mail*; Sant Jordi i la puresa del llenguatge; els gossos de París, amb referència inclosa a *L'avar* de Molière; la premsa anglesa i Moscou; la documentació en català i la necessitat de raonar en la qüestió de les llibertats i els drets de les dones; una anècdota relativa a Milà; la ciutat de Roma; diferents obres de teatre portades als escenaris a la capital italiana; el contrast entre Barcelona i Roma, i temes d'actualitat.²⁹

Aquest conjunt evidencia tant l'interès per les accions i els esdeveniments relatius a les dones (motiu principal del fixatge de Montoriol) com una atenció permanent al dia a dia del Regne Unit mitjançant la lectura de la seva premsa, cosa que ratifica (si és que

---

²⁸ Per exemple, Concepció Casanova i Josepa Torres. Vegeu Neus Real, *Aurora Bertrana, periodista dels anys vint i trenta*, Girona, CCG Edicions, 2007; ídem, *Aurora Bertrana, viatgera*, Girona, CCG Edicions, 2008, i Neus Real & GELCC, «Concepció Casanova», dins *Escriptors republicanes*, Departament de Filologia Catalana, UAB, 2009, <https://filcat.uab.cat/gelcc/escriptors/autores/destacades/casanova.html> [consulta: 28 de desembre de 2023], i «Altres autores. Autores menys conegudes», dins *ibidem*, <https://filcat.uab.cat/gelcc/escriptors/autores/altres/t.html> [consulta: 28 de desembre de 2023].

²⁹ Vegeu Carme Montoriol, «Fèmina 1936. El fet de la setmana», *La Rambla*, 1-II-1936, 8-II-1936, 15-II-1936, 22-II-1936, 14-III-1936, 28-III-1936, 4-IV-1936, 11-IV-1936, 18-IV-1936, 25-IV-1936, 2-V-1936, 9-V-1936, 16-V-1936, 23-V-1936, 6-VI-1936, 13-VI-1936, 27-VI-1936 i 11-VII-1936. El 7 de març la secció no surt perquè mor el pare de l'autora, mentre que els buits entre maig i juny, d'una banda, i juny i juliol, de l'altra, s'expliquen pels seus desplaçaments de Barcelona a Roma i de Roma a Barcelona.

encara no resultava prou clar) que la cultura britànica va ser un dels referents essencials de Montoriol en totes les seves àrees d'activitat. I si «Impressions de Sicília» sumava el seu nom a la literatura del jo i a la prosa de viatges en català, «El fet de la setmana» l'assegura entre les artífexs del periodisme d'autora de la Catalunya de preguerra, produït per figures del relleu d'Irene Polo (Barcelona 1909 - Buenos Aires 1942), Maria del Carme Nicolau (Barcelona, 1901-1990) o Llucieta Canyà (La Bisbal 1901 - Barcelona 1980).³⁰ Un periodisme que té un relleu cultural de primer ordre, perquè exposa el pes polític i social de les dones en el període, fa evident la seva imprescindible participació en les plataformes que difonien els programes i la ideologia dels diferents sectors, mostra els canals de professionalització i les vies de projecció que les autores van trobar a la premsa, incorpora un gruix considerable de textos al corpus escrit de cadascuna i permet resseguir els plantejaments i les inquietuds que les van moure, individualment i col·lectivament, a treballar per un o altre projecte de país.

«El fet de la setmana» s'interromp a causa de l'alçament feixista del juliol de 1936. Carme Montoriol, fidel a la República, actua en conseqüència amb els seus principis i trajectòria i, a més de publicar *Diumente de juliol*, estrenar *Tempesta esvaïda* i continuar al Lyceum Club (que de seguida es posa al servei de la Conselleria de Cultura per a tot allò que calgui, i que el 1937 es troba entre les entitats que promouen la creació del Casal de la Cultura), participa com a escriptora i com a dona en la renovada normalitat cultural i literària que es procura establir i mantenir a pesar de l'excepcionalitat de la situació.³¹

El 1936, Montoriol forma part del jurat del Premi Ignasi Iglésias i s'adhereix, com altres autors teatrals, al Grup Sindical d'Escriptors Catalans de la CNT (GSEC). El 23 de gener i 22 de febrer de 1937 està previst que protagonitzi dues sessions de «Poemes inèdits» i «L'escriptor i el moment actual» dins del pla d'emissions radiofòniques de l'Agrupació d'Escriptors Catalans, i al desembre és una de les primeres (per darrere de Joan Oliver, Francesc Trabal i Mercè Rodoreda) a inaugurar-ne el format modificat. Aquell mateix any també tradueix *No passaran!*, d'Upton Sinclair, per al Comissariat de Propaganda de la Generalitat, i es troba entre els autors d'*Escriptors de la Revolució*, obra editada pel GSEC al setembre; l'1 d'octubre és nomenada Secretària mecanògrafa de Presidència de la tot just creada Institució de les Lletres Catalanes, i al novembre se la designa jurat del Premi Ignasi Iglésias (en què actua novament de Secretària, com ja havia

---

³⁰ Vegeu Neus Real, «Periodisme d'autora a l'abast del públic», *Revista de Catalunya*, núm. 323 (Juliol-Agost-Setembre 2023), pàgs. 127-136.

³¹ La informació sobre l'etapa bèl·lica procedeix, mentre no s'indica el contrari, de Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

fet el 1936). Paral·lelament, col·labora a *Mirador*, a la revista *Companya* i al setmanari *Meridià*, aquests dos darrers, endegats el març de 1937 i el gener de 1938.

Al primer número de *Companya*, Carme Montoriol firma un article en què proclama la seva ferma voluntat de «contribuir a la magnífica obra cultural i social que s'inicia entre les dones [...]. Amb plena consciència de la significació del moment, per al teu futur, Catalunya».³² El futur del país, és prou sabut, no va ser, ni molt menys, el que ella hauria volgut, i al final de la guerra Montoriol es va exiliar a França. No s'hi va quedar gaire temps, tanmateix. Aviat va tornar a casa, sembla que per motius personals.³³ Entre els anys quaranta i els seixanta, en plena postguerra, va seguir escrivint i traduint, però es va mantenir allunyada de la vida pública fins que va morir el 1966.

Si no hagués estat per la imposició de la dictadura franquista i les seves nefastes conseqüències, la trajectòria literària de l'escriptora hauria pogut donar molts més fruits. Així ho suggereix la documentació del Fons Carme Montoriol, donat per la seva germana Lina a la Biblioteca Carles Fages de Climent de Figueres l'1 de desembre de 1979. Atesa l'existència d'aquests papers, seria hora que la vida i l'obra de l'autora fossin objecte d'una recerca en profunditat per complementar la feina de recuperació ja feta i acabar d'il·luminar els in comptables mèrits literaris i culturals de Montoriol. Els mèrits literaris i culturals d'una dona compromesa que, prosista i periodista tal sols ocasional, va ser una traductora i una dramaturga de categoria, una narradora destacada entre les novel·listes republicanes, l'autora d'una novel·la ben representativa del seu temps que val la pena llegir encara avui i, en definitiva, una figura rellevant i ben significativa de les lletres catalanes dels anys vint i trenta del segle XX.

Neus Real
Salt, gener 2024

---

³² Carme Montoriol i Puig, «Invocació a Catalunya», *Companya*, núm. 1 (11 de març de 1937), pàg. [3].

³³ Les fonts documentals proporcionen dades diferents sobre el destí del seu exili, d'una banda, i el moment i les causes del retorn, de l'altra. Segons algunes, Montoriol s'estableix a Lió i l'any 1940 ja és a Barcelona per cuidar la mare malalta; altres parlen del Rosselló, remetent a l'enyor de la pròpia terra i anoten tant 1940 com 1945 pel que fa a l'any de la tornada (vegeu Josep Miàs, «Carme Montoriol. Biografia», *op. cit.*; Anna M. Velaz Sicart, «Carme Montoriol, música i poesia», *op. cit.*, pàg. 56, i ídem, «Teresa, caràcter i veu pròpia», *op. cit.*, pàg. 12). Convindria escatir, també, el vincle amb la francmaçoneria atribuït a Montoriol a Rosa Elvira Presmanes García, *La masonería femenina en España*, Madrid, Catarata, 2012, que en l'apartat dedicat a l'escriptora recull bàsicament informació coneguda.